

Odzyskiwanie przyszłości

kuratorzy: Jakub Bąk, Agnieszka Błońska

Dokumentacja złożona do konkursu
na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim
na 18. Międzynarodowej Wystawie Architektury
w Wenecji w 2023 r.

Fotografia: David Guttenfelder, Ukraina, 2022

Koncepcja wystawy

“Ruina, nazwana gruzem, nie była już postrzegana jako część architektury czy własności prywatnej. Pozbawiona formy i kontekstu miejsca, stała się kruszywem – surowcem...”¹

Odzyskiwanie przyszłości sugeruje jej utratę. Mimo, że wydaje się z zasady nieuchronna, przyszłość przestała być dana. W wyniku serii przemian cywilizacyjno-kulturowych do których doszło pod koniec ubiegłego wieku, wraz z końcem historii, znikła również przyszłość. II wojna światowa miała być ostatnią z wojen, a wraz z Zimną Wojną miała skończyć się polityka zastąpiona przez zarządzanie. Dzięki gwałtownemu rozwojowi nowych mediów i konsumpcyjnego kapitalizmu perspektywa czasowa została sprowadzona do „wiecznego teraz”. Liberalne demokracje opierające swój dobrobyt na korporacyjnym kapitalizmie zdały się wierzyć, że innego świata już nie potrzebujemy, przyszłość została utracona. W

Jednak, po 30 latach cyfrowo stymulowanego snu nastąpiło wybudzenie. Świadomość kryzysu klimatycznego wzbudziła nastroje apokaliptyczne, zaczęto mówić o antropocenie, perspektywa czasowa zyskała wymiar geologiczny. Następnie pandemia wymusiła tworzenia scenariuszy w skali mikro. Aż w końcu wraz z wojną w środku Europy powróciła klasyczna Historia, a „wieczne teraz” okazało się tylko złudzeniem. Przyszłość znów stała się realnym wyzwaniem. Kiedyś kojarzona z rozwojem techniki, modernizacją straciła swój pozytywny wydźwięk. Wizję nadchodzących dni dominują obrazy: wymierania

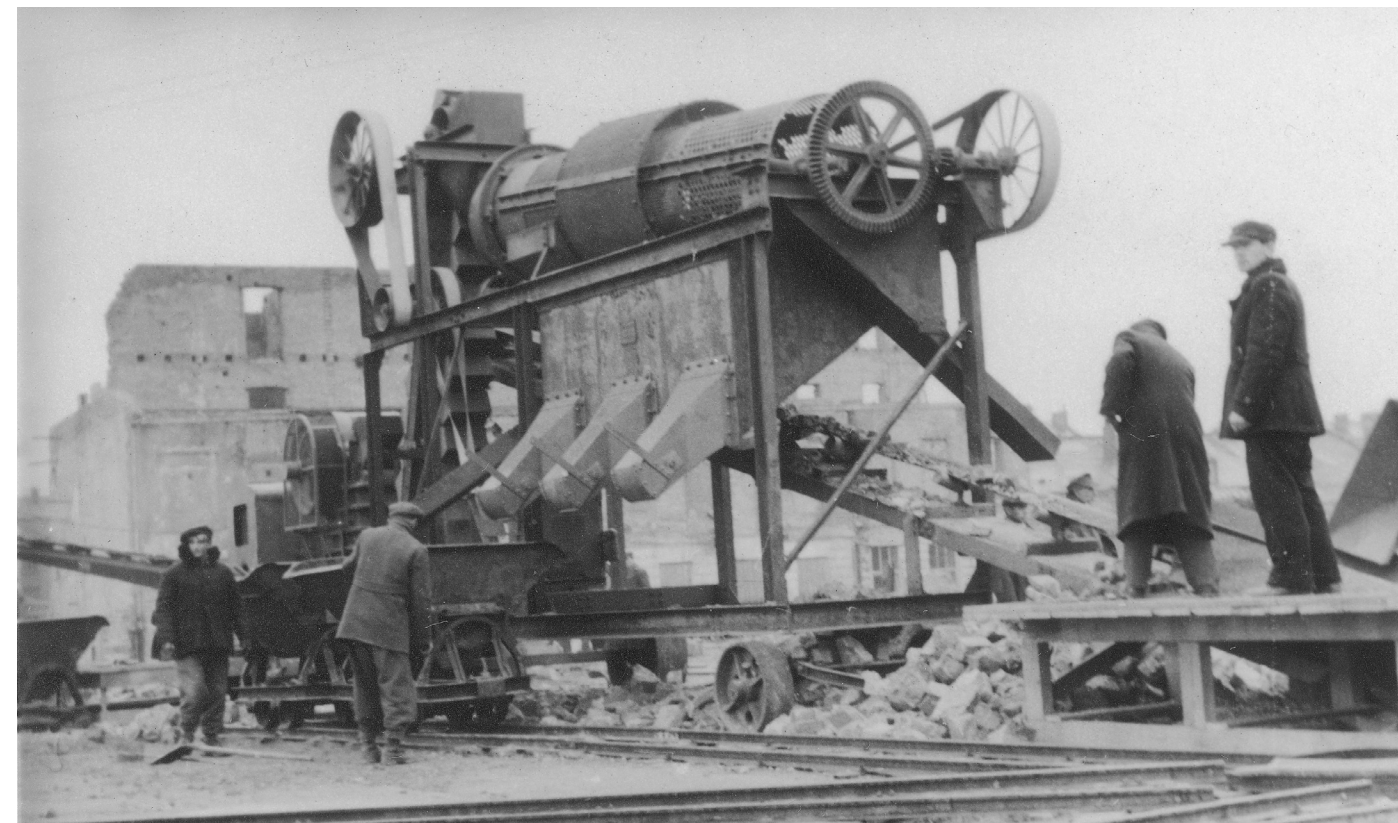
¹ Jerzy Elżanowski, *Ruins, Rubble and Human Remains: Negotiating culture and violence in post-catastrophic Warsaw*, „Public Art Dialogue”, tom 2, nr 2, 2012.

gatunków, wyczerpania zasobów, zapaści systemów zabezpieczeń społecznych, kryzysów humanitarnych z wojną w Ukrainie na czele, masowymi grobami, zbrodniami i całymi miastami obróconymi w ruiny. Nasza nowa przyszłość rodzi się na wojennych gruzach.

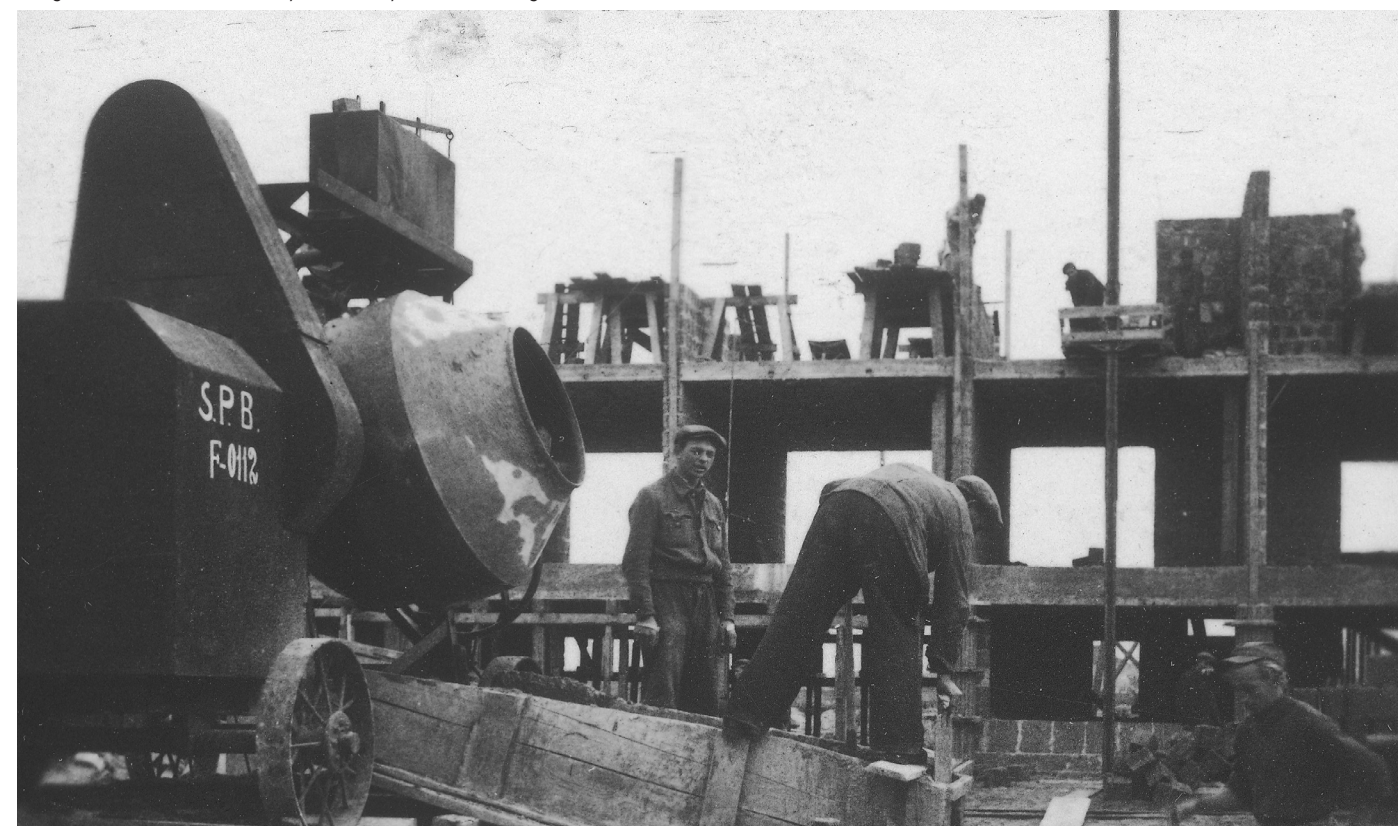
Wojna zawsze toczy się również przeciw architekturze, zniszczenie dziedzictwa materialnego przeciwnika jest środkiem dominacji, terroryzowania i kolonizacji zaatakowanej społeczności. Burząc teatry, kościoły i domy najeźdźca próbuje wymazać kulturę podbijanej ludności. Wojna i architektura, niszczenie i odbudowa są nierozdzielalną częścią prowadzenia i rozstrzygania konfliktów zbrojnych.

Analiza przypadków odbudowy po II wojnie światowej oraz wojnach w byłej Jugosławii, Libanie i Iraku pokazuje dwa zasadnicze tematy dyskusji poprzedzających projektowanie i realizację odbudowy zniszczonych miast. Pierwsza to pytanie o zasadniczą estetykę, relację nowych form do tych które zostały fizycznie zatarte ale pozostają w pamięci i dokumentacji. Drugi wątek to kwestia konsultacji, czyli pytanie kto (rząd, administracja samorządowa, organizacje międzynarodowe, niezależne agencje lub firmy, którym zostanie zlecona odbudowa), jak i kogo będzie pytał o to, co powinno zostać zbudowane, jakie cele mają być zrealizowane, na czyje oraz jakie konkretnie potrzeby i marzenia należy odpowiedzieć. Są to pytania, które dotknięte zniszczeniami społeczności będą musiały same postawić.

Nasza propozycja dotyczy trzeciego zagadnienia, zazwyczaj włączonego z publicznej dyskusji, traktowanego doraźnie i pozostawianego w ekspertom i wykonawcom. Chodzi o materiały i technologię, ich wydajność, szybkość, możliwości oraz ekologiczne i ekonomiczne koszty ich użycia. Interesuje nas idea odbudowy na poziomie podstawowym, technicznym i abstrakcyjnym, poniżej konkretnych form i funkcji, gdzie w najwyższym stopniu kumuluje się ładunek emocjonalny procesu odbudowywania, gdzie najpewniej zachodzi odzyskiwanie nadziei i wiary w własną sprawczość.

Fotografia: Narodowe Archiwum cyfrowe, Maszyna do kruszenia gruzu, Warszawa, 1948

Fotografia: Narodowe Archiwum cyfrowe, Robotnicy przy maszynie do kruszenia gruzu, Warszawa, 1948

Fotografia: Wybuch bomby, autor nieznany

Scenariusz wystawy

Pawilon polski w Wenecji wypełni wojenny gruz przywieziony z Ukrainy. Będą to wyselekcjonowane szczątki budynków mieszkalnych, przekształcone przy pomocy robotów i drukowanego betonu w instalację architektoniczną. Na podłużnej osi budynku staną dwa symetryczne bloki o wysokości i szerokości równej trzem metrom i długości siedmiu metrów. Oba będą otwarte z dwóch stron i pozwolą widzom na swobodne przejście przez swoje wnętrza.

Ściany bloków zostaną wykonane za pomocą innowacyjnej technologii, która pozwala na łączenie betonu z gruzami i modelowanie z tej mieszanki zaawansowanych form. Dzięki gładkiej powierzchni zewnętrznej widz będzie mógł doświadczyć dotknięcia szczątków wojennych w formie eleganckiej elewacji. W powojennym Frankfurcie i Berlinie z zebranych rumowisk utworzono góry Schuttberg i Teufelsberg. Ta druga jest do dziś najwyższym wzniesieniem w stolicy Niemiec, po Frankfurckim Schuttberg nie ma już śladu. Publiczna spółka TVG ze znacjonalizowanych gruzów łączonych z betonem wyprodukowała cegły służące do odbudowy ok. 100000 mieszkań. Warszawa straciła w wojnie ponad 30% budynków, ich szczątki zostały między innymi wykorzystane do regulacji Wisły oraz budowy Muranowa i innych nowych dzielnic. Współczesna technologia, którą zaprezentujemy, jest wolna od dawnych ograniczeń, pozwala na tworzenie dowolnych form i jest nieporównanie bardziej wydajna. Pokazany projekt zostanie wykonany przy minimalnych stratach energetycznych i materiałowych oraz znikomym udziale ludzkiej siły roboczej.

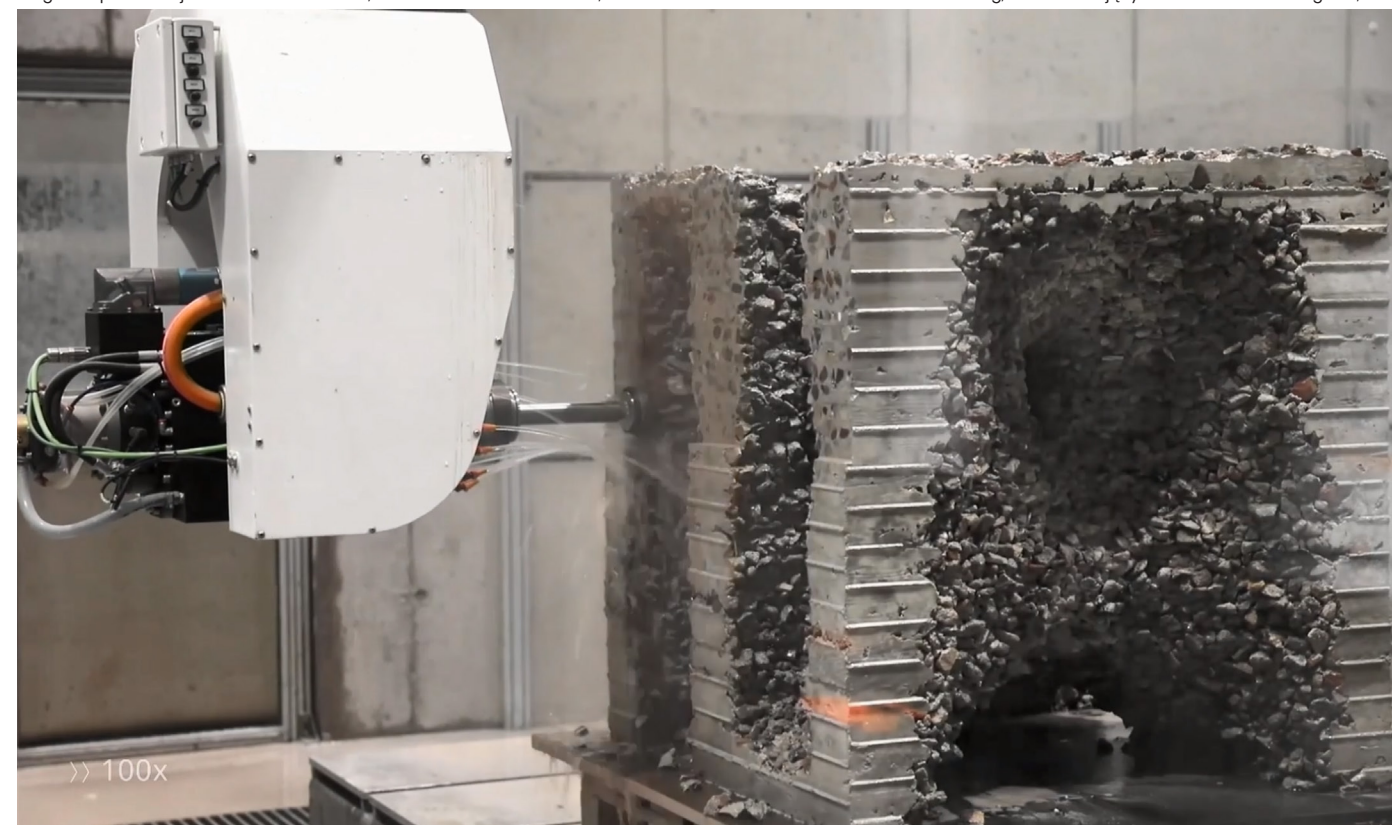
Interesuje nas odbudowa na najbardziej podstawowym technicznym poziomie, niezależnie czy będzie przebiegała w wariantie rekonstrukcji, czy tworzenia całkiem nowych form, jak Warszawa albo Rotterdam po 1945. Pierwszym celem odbudowy jest zawsze przywrócenie poczucia bezpieczeństwa, stabilności społecznej i stworzenia bazy egzystencjalnej dla odnawiającego się społeczeństwa. Dlatego sięgamy po materiał, który niesie ze sobą olbrzymie możliwości w tej materii, ale też bardzo silne i rozległe konotacje. Beton jest tworzywem wieloznacznym. Jest materiałem zarówno płynnym, jak i stałym, miękkim i twardym, pozwala z dużą swobodą modelować idealne gładkie powierzchnie, by potem uzyskać wysoką wytrzymałość konstrukcyjną i dużą stabilność. Daje pewne schronienie i pozwala swobodnie kształtować otoczenie. Jednak wymaga szczególnej rozważliwości. Jedynie użyty w ograniczonych ilościach, na co pozwala bardzo precyzyjna technologia wielkoformatowego druku 3d, staje się energetycznie, ekologicznie i ekonomicznie uzasadniony.

Beton był znakiem modernizmu, sygnaturą zmian społeczno-cywilizacyjnych przeprowadzanych w wielkiej skali. Gdy nowoczesność się zestarzała, beton nabrał wartości estetycznych, jak marmur dla antyku, stał się nośnikiem sentymentu, nostalgicznej tęsknoty za epoką, gdy wiara w przyszłość napędzała niestrudzonych budowniczych nowego świata. W warunkach wojennych beton oznacza, przede wszystkim schronienie, daje szansę przeżycia podczas najniebezpieczniejszych ataków rakietowych, ostrzału artyleryjskiego, nalotów i zagrożenia użyciem broni jądrowej. W czasie odbudowy może podołać zarówno zadaniom ściśle użytkowym, jak i odzyskać swe dawne znaczenie symboliczne, być tworzywem, z którego powstaną nowe miasta i stać się nośnikiem nadziei, „a nadzieja to potężna waluta, mieć nadzieję oznacza być człowiekiem” jak pisze kuratorka biennale Lesley Lokko.

Oba bloki, jakie stworzymy, zostaną pokryte wzorem będącym symulacją fali uderzeniowej następującej po wybuchu. Natomiast otwarta przestrzeń pomiędzy nimi przyjmie formę kuli. Zastygnięte, dynamicznie płynące linie na powierzchniach sześciokątów są bogate semantycznie, przywołują niszczący podmuch bomby, ale również cykliczność, zmienność i życiodajną energię. Pusty środek rozszczelni formę tunelu i otworzy zarówno percepcję miejsca, jak i jego pola interpretacyjne. Pierwszy blok powstanie z czarnego betonu i gruzów. Jego zewnętrzna powierzchnia będzie gładka i wypolerowana, natomiast wewnątrz pozostanie surowe, z wyraźnymi śladami ruin wtopionych w nieobrobiony beton. Gruz znajdzie się również na podłodze

Fragment prezentacji: Prof. Dr. Norman Hack, "The Future of Construction", Zurich 2022: Technische Universität Braunschweig, Robot drukujący beton na warstwach gruzu, 2022

Fragment prezentacji: Prof. Dr. Norman Hack, "The Future of Construction", Zurich 2022: Technische Universität Braunschweig, Robot szlifujący zastygnięty beton z gruzem, 2022

wewnątrz i na zewnątrz tego bloku. Przejście kładką przez ciemny tunel, dosłowne zanurzenie się w mroku, wśród szczątków, będących niemymi świadkami wojny, będzie generować silne doświadczenie egzystencjalne.

Drugi blok będzie zbudowany z białego betonu i szkła gabionowego, które rozświetlone od środka da efekt lampy rzucającej światło na ściany pawilonu. Zarówno wewnątrz, jak i powierzchnia zewnętrzna zostaną gładko wykończone. W tym bloku widzowie będą mogli swobodnie spacerować i doświadczać jego tekstury przez dotykanie ścian. Gruzy zostaną uzupełnione elementami przezroczystymi, które przyjmą formę zastępczą dla spoiwa wojennego i staną się pomostem łączącym nas z tradycją modernizmu oraz wpisanymi w nią marzeniami i nadzieją. Jedną z kluczowych składowych będą tu bryły szkła zainspirowane odłamkami szklanymi powstającymi podczas ataku bombowego na budynek. W tym obiekcie zgłiszczą staną się nośnikiem światła, z całym jego zapleczem symbolicznym.

Na zakończeniu korytarza jasnego bloku znajdzie się biała wanna. Ten codzienny domowy obiekt w sytuacji wojennej zmienia swoje przeznaczenie. Zamiast relaksu i higieny łagodzi poczucie śmiertelnego zagrożenia. Mieszkańcy Ukrainy, gdy działania wojenne zbliżają się do ich domostw, są zmuszeni szukać schronienia w żeliwnych wannach. Ciało narażone na działanie pocisków, szrapneli i walących się budynków szuka w nich ratunku lub choć minimalnie większego poczucia bezpieczeństwa. Wanna ustawiona w innym kontekście przestaje być sobą, w książce Ostapa Slyvinskiego „Dictionary of War”, która powstaje w trakcie aktualnej wojny i której fragment znajdzie się w publikacji towarzyszącej wystawie, będzie można przeczytać, jak w doświadczeniu wojny łazienka i klatka schodowa zmieniły swoje funkcje, postrzeganie i znaczenie.

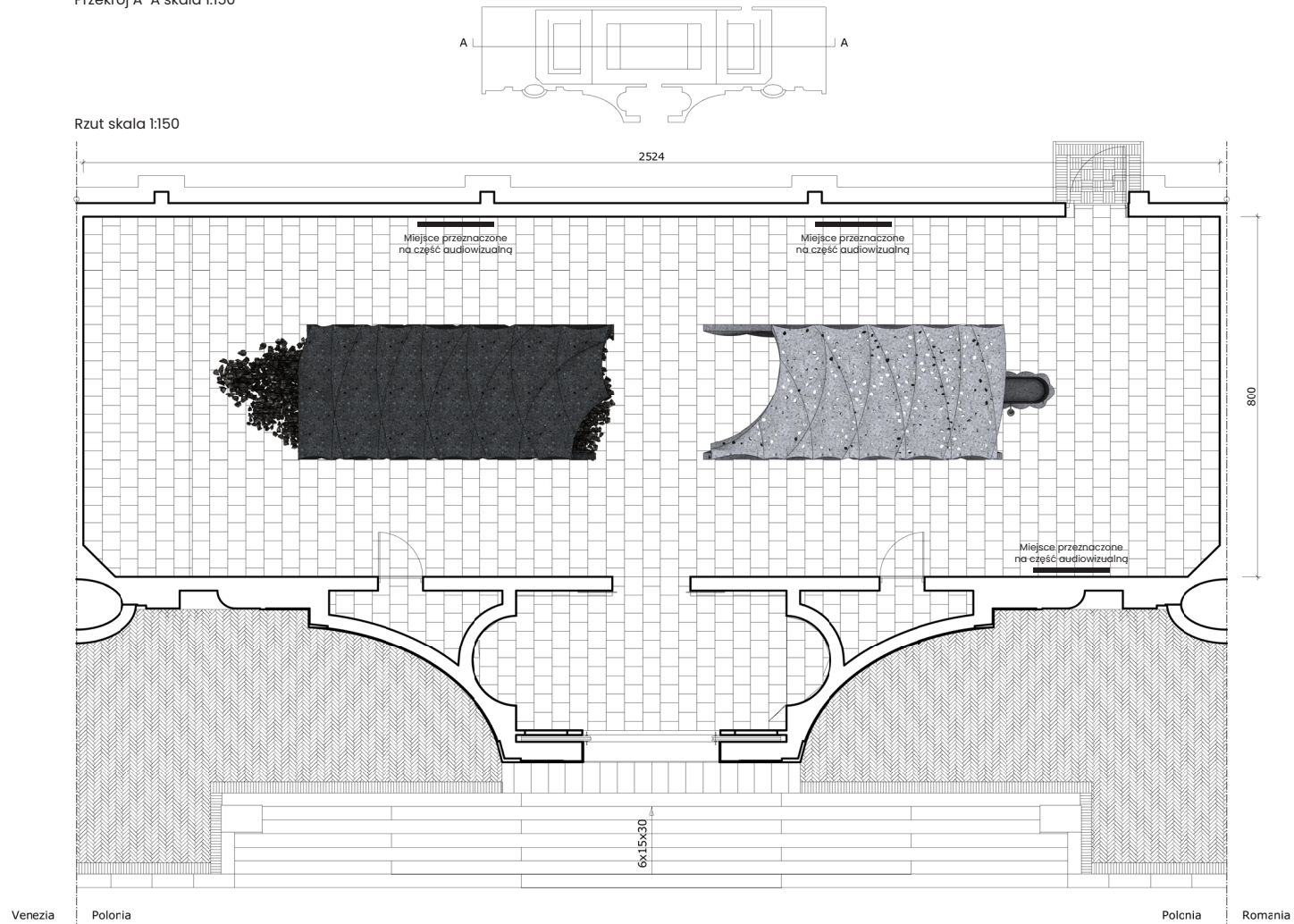
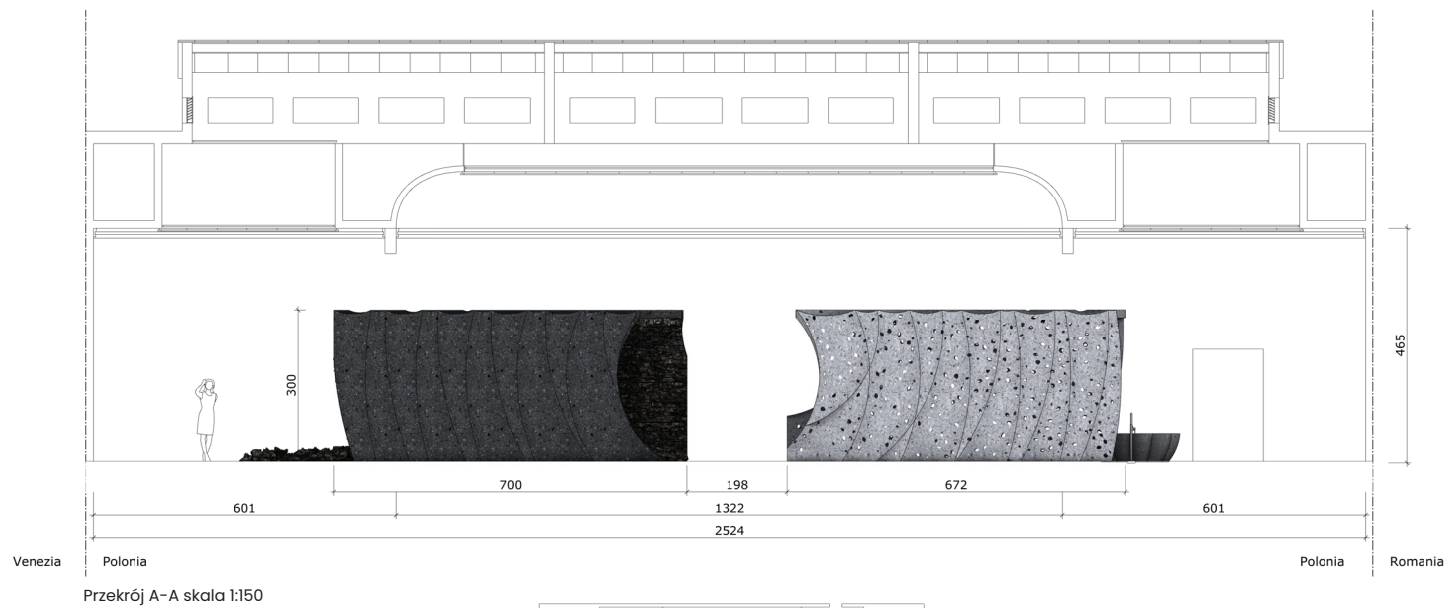
Instalacji architektonicznej będą towarzyszyć książka oraz część audiowizualna dotyczące odbudowy i przyszłości Ukrainy. Część ta będzie zawierała szereg wywiadów z ukraińskimi i architektami, artystami, ekonomistami, działaczami społecznymi oraz mieszkańcami dotkniętymi wojną ośrodków. Zwiedzający będą mieli szansę dowiedzieć się, jak obywatele tego kraju chcą, aby ich miasta były odbudowane i co odgrywa istotną rolę w ich aktualnej wizji przyszłości. Wywiady będą znajdowały się na frontowej ścianie naprzeciw wejścia do pawilonu, zarówno po lewej, jak i prawej stronie, ponieważ ich rozważania mają związek zarówno z naszą wspólną przyszłością, jak i przeszłością, ciemnymi i jasnymi aspektami, niosą ze sobą tak cierpienie, jak i nadzieję.

Wizualizacja instalacji: Widok od wejścia do Pawilonu Polskiego

Wizualizacja instalacji: Widok na biały blok z krótszego boku od strony wejścia

Wizualizacja instalacji: Widok na czarny blok od strony wyspanych gruzów

Wizualizacja instalacji : Widok na czarny blok z krótszego boku od strony wejścia

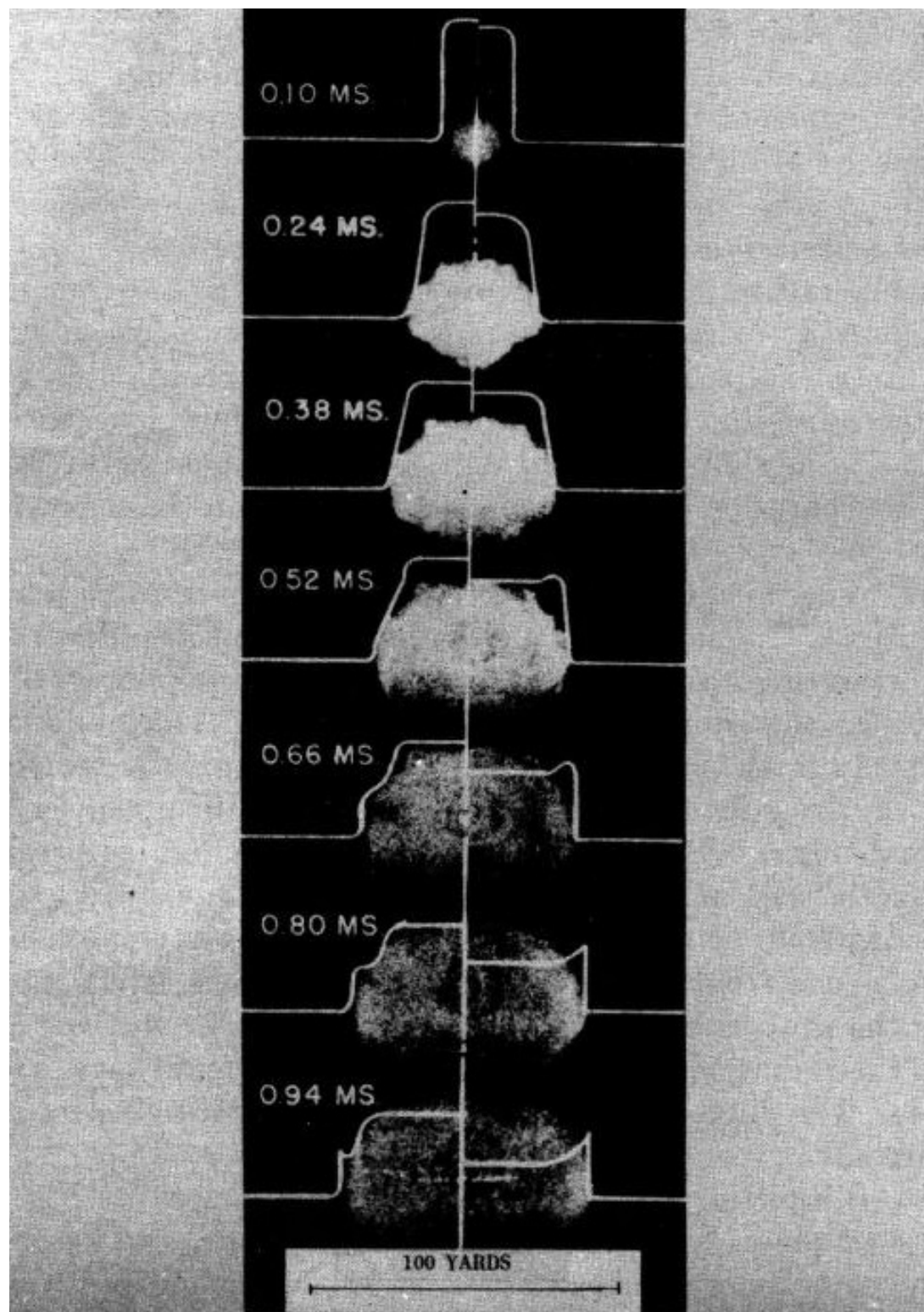

Diagram tłumaczący zasięg wybuchu bomby: Glasstone and Dolans The Effects of Nuclear Weapons 1957

Skrócony scenariusz wystawy

Pawilon polski w Wenecji wypełni wojenny gruz przywieziony z Ukrainy. Będą to wyselekcjonowane szczątki zniszczonych budynków mieszkalnych przekształcone przy pomocy robotów i drukowanego betonu w instalację architektoniczną. Na podłużnej osi budynku staną dwa symetryczne bloki o wysokości i szerokości 3 metrów i długości 7 metrów. Oba będą otwarte z obu stron i pozwolą widzom na swobodne przejście przez swoje wnętrza. Skala tych obiektów oscyluje poniżej monumentalności i powyżej obiektu rzeźbiarskiego, nie przytłacza i nie wywyższa obserwatora, jest przyjazna człowiekowi i przywołuje doświadczenie schronienia się oraz zamieszkiwania.

Ściany bloków zostaną wykonane za pomocą innowacyjnej technologii która pozwala na łączenie betonu z gruzami i modelowanie z tej mieszanki zaawansowanych form. Bloki zostaną pokryte wzorem będącym symulacją fali uderzeniowej następującej po wybuchu. Projekt zostanie wykonany przez zaprogramowane roboty, przy minimalnych stratach energetycznych i materiałowych oraz znikomym udziale ludzkiej siły roboczej.

Pierwszy blok powstanie z czarnego betonu i gruzów. Jego zewnętrzna forma będzie gładka i wypolerowana, natomiast wnętrze pozostanie surowe, z wyraźnymi śladami ruin wtopionych w nieobrobiony beton. Gruz znajdzie się również na podłodze wewnątrz i na zewnątrz tego bloku. Przejście kładką przez ciemny tunel, dosłowne zanurzenie się w mroku, wśród szczątków będących niemymi świadkami wojny będzie generować silne doświadczenie egzystencjalne.

Drugi blok będzie zbudowany z białego betonu i szkła gabionowego, które rozświetlone od środka da efekt lampy rzucającej światło na ściany pawilonu. Zarówno wewnątrz jak i powierzchnia zewnętrzna zostaną gładko wykończone. W tym bloku widzowie mogą swobodnie spacerować i doświadczać jego tekstury przez dotykanie ścian. Grupy zostaną uzupełnione elementami przezroczystymi, które przyjmują formę zastępczą spoiwa wojennego i stają się pomostem łączącym nas z tradycją modernizmu oraz wpisanymi w nią marzeniami i nadzieją. Jedną z kluczowych składowych tej formy są bryły szkła zainspirowane odłamkami szklanymi powstającymi podczas ataku bombowego na budynek. W tym obiekcie zgłiszcza staną się nośnikami światła z całym jego zapleczem symbolicznym.

Do powstania instalacji wykorzystamy zaawansowaną technologię opracowaną na Uniwersytecie Brunszwiku, który zgodził się na wsparcie i wykonanie zaprojektowanych obiektów. Odpowiadając na główny temat wystawy 23 Biennale Architektury w Wenecji „the Laboratory of the Future” niesie przykład technologii które mogą pomóc odbudowywać miasta w szybkiej i zrównoważonej technice. Poprzez tę egzekucję chcemy pokazać, że innowacje mogą zapewnić kluczową rolę w pomocy odbudowywania powojennych miast, jednocześnie nie zmieniając założeń wypracowanych przez lokalnych specjalistów i zaplecze społeczne. Proces produkcji będzie dokumentowany i wyświetlony na ścianie pawilonu po prawej stronie od wejścia, w pobliżu jasnego bloku.

Instalacji architektonicznej będzie towarzyszyła publikacja książkowa oraz część audiowizualna. dotyczącą odbudowy i przyszłości Ukrainy. Część ta będzie zawierała wywiady z ukraińskimi architektami, artystami, aktywistami, ekonomistami i mieszkańcami zburzonych osiedli. Zwiedzający będą mieli szansę dowiedzieć się jak sami obywatele tego kraju chcą aby ich miasta były odbudowane, jakie zagrożenia i nadzieje niesie odzyskiwana dziś przyszłość.

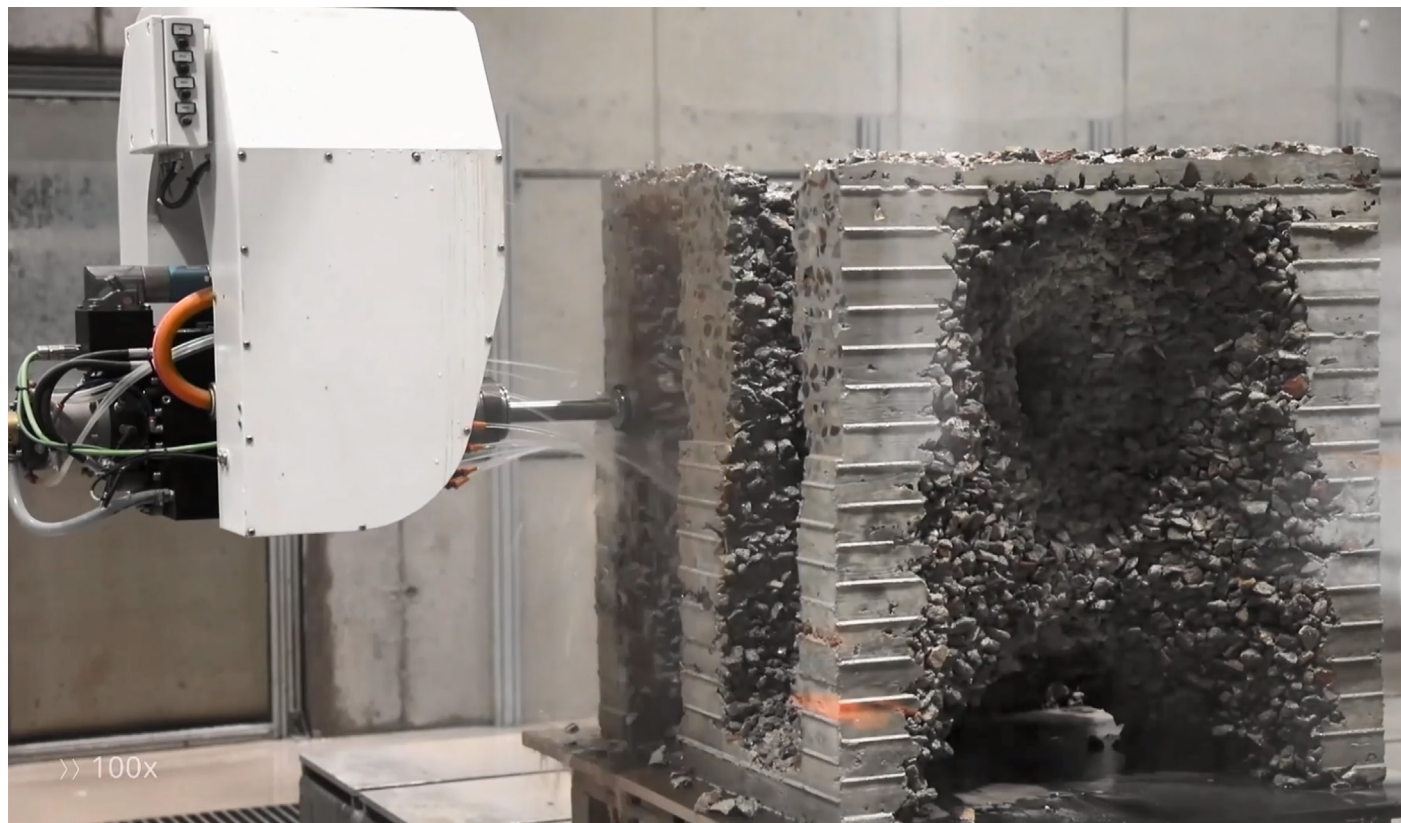
Wizualizacja instalacji: Widok od wejścia do Pawilonu Polskiego

Wizualizacja instalacji : Widok na biały blok z krótszego boku od strony wejścia

Fragment prezentacji: Prof. Dr. Norman Hack, "The Future of Construction", Zurich 2022: Technische Universität Braunschweig, Robot drukujący beton na warstwach gruzu, 2022

Fragment prezentacji: Prof. Dr. Norman Hack, "The Future of Construction", Zurich 2022: Technische Universität Braunschweig, Robot szlifujący zastygnięty beton z gruzem, 2022

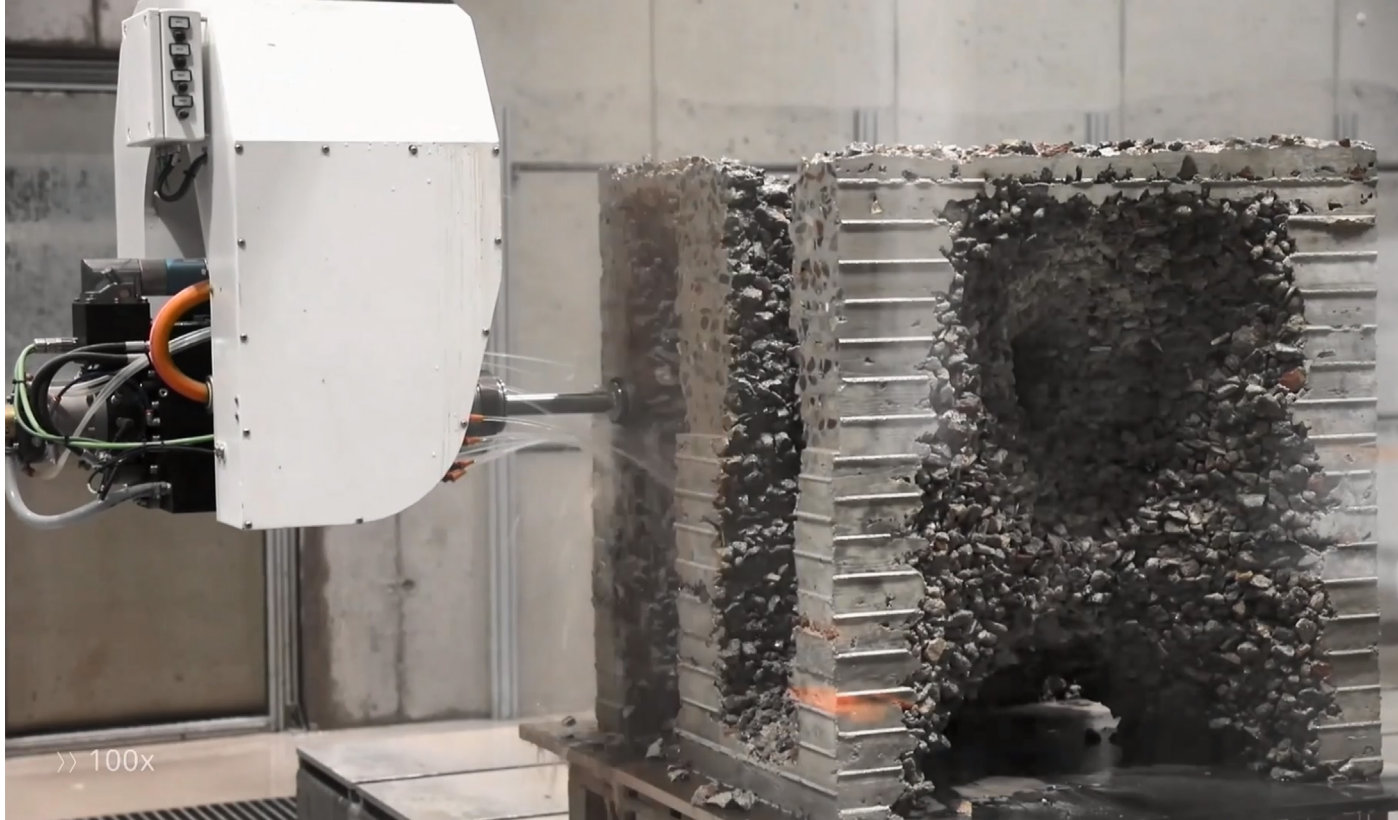
Wizualizacja instalacji: Widok na czarny blok od strony wyspanych gruzów

Wizualizacja instalacji : Widok na czarny blok z krótszego boku od strony wejścia

Presentation slide: Prof. Dr. Norman Hack, "The Future of Construction", Zurich 2022: Technische Universität Braunschweig, Robot printing concrete on top of debris, 2022

Presentation slide: Prof. Dr. Norman Hack, "The Future of Construction", Zurich 2022: Technische Universität Braunschweig, Robot polishing a 3D printed piece, 2022

Visualisation: View on a longer side of the black block from the side of rubble

Visualisation: View on the black block from the entrance